

УДК 332.14

JEL Classification: F63, 01

В. М. Миленський
С. В. Лишко
О. П. Шулежко

V. M. Milenkiy
S. V. Lishko
O. P. Shulezhko

МЕТОДОЛОГІЯ ІНДИКАТИВНОГО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

THE METHODOLOGY OF INDICATIVE ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF REGIONAL CAPACITY

У статті розглядається індикативне управління економічними системами на основі аналізу прогнозування і планування, організації і регулювання, моніторингу. В рамках індикативної системи управління поетапно реалізується стратегія економічної системи, яка впливає на ефективне використання потенціалу регіону на основі організаційно-економічного механізму функціонування територіальних економік. Розробка та реалізація індикативної діагностики соціально-економічного розвитку регіонів дають можливість виділити систему орієнтуючих показників (ресурсів, результатів і ефективності) і відповідної сукупності показників, що характеризують функціонування інноваційної підсистеми і використання інноваційно-економічних можливостей. Дослідження індикативних характеристик можна використати для ефективного використання інноваційно-економічного потенціалу, інтегральної оцінки можливостей і результатів з метою соціально-економічного розвитку регіонів.

Ключові слова: індикатор; потенціал; підсистема; індикативне управління; регіональна економіка, соціально-економічний розвиток.

Постановка проблеми. За останні роки в Україні сформувалося територіальне середовище зі специфічним набором проблем, насамперед, з позицій міжрегіональних протиріч і диспропорцій, гіпертрофії багатьох регіонів з відповідним депресивним станом і по ряду показників підсилюючою нерівномірністю економічного стану. Тому, реалізація відповідної соціально спрямованої регіональної політики обумовлює актуальність та об'єктивну необхідність дослідження факторів, закономірностей і напрямків соціально-економічного розвитку регіонів, оцінювання наявного відтворювального потенціалу, розробки конкретних напрямків і орієнтирів, що враховують специфічні регіональні особливості та розшарування територій, пріоритети та «точки зростання», з обґрунтуванням перспективних організаційно-економічних структур регіонального господарства.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Тему індикативного управління розглядають багато дослідників, серед яких: П. Друкер, С. Паркінсон, М. Виноградський, М. Удальцева, Л. Шиян, З. Шершньова, вони займаються формуванням нових методів управління, які дають ефективні результати розвитку та вирішення соціальних проблем.

Теоретико-методологічні основи формування системи стратегічного індикативного планування викладено в працях учених С. Лавлинського, А. Левінтала, А. Петрова, М. Погребняка, С. Сильвестрова, Т. Псарьової [7; 9; 5; 8, с. 143; 10, с. 125] та ін. У то же час, в Україні практично відсутня єдина система індикативного планування і досі не сформовано дієвий інституційно-правовий механізм державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні методологічних основ використання індикативного аналізу в управлінні соціально-економічним розвитком та ефективної реалізації потенціалу регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом в Україні сформувалося таке територіальне середовище, яке має багато проблем, це пов'язано із депресивністю регіонів, нерівномірними показниками економічного стану територій, міжрегіональними протиріччями та диспропорціями. В цих умовах обґрунтування і формування регіональної політики, спрямованої на сталий та ефективний соціально-економічний розвиток територій, утруднюється багаторазовим розшаруванням відтворювання регіонів, насамперед, фінансово-інвестиційним потенціалом, результативністю економічної діяльності, рівнем життя населення, а також особливостями їх політичних і культурних традицій, що безпосередньо впливають на соціально-економічне становище. Тому, реалізація необхідних імперативів і перспективних трансформацій регіональних економік повинна враховувати цілий комплекс конкретних територіальних особливостей організаційно-економічної та соціальної ситуації [3, с. 30].

Сутнісною основою економічного зростання є двосдиний відтворювальний процес. З одного боку, необхідне формування та збільшення потенціалу розвитку (у системі живої і минулої праці, з урахуванням спеціалізації), що визначається як відносно постійними факторами, у вигляді основних фондів і зайнятих в економіці, які меншою мірою схильні до істотних трансформацій, так і інноваційно-інвестиційною складовою, що зазнає у своїх сутнісних параметрах значних і безперервних змін. З другого боку, вкрай важливим є ефективне використання наявних об'єктивних можливостей на основі організаційно-економічного механізму функціонування територіальних економік [2].

Як економічний інструмент господарювання відтворювальні ресурси активно впливають на суспільне виробництво. Їх кількісний вплив характеризується обсягами і пропорціями мобілізованих, розподільних і використовуваних виробничих потужностей, теперішньої і минулої праці, результатів діяльності, якісний – впливом на матеріальні інтереси учасників відтворювального процесу через форми організації відповідних економічних відносин, від чого значною мірою залежать результати функціонування регіонів країни і господарювання на всіх рівнях національної економіки.

Реалізація відповідної соціально-спрямованої регіональної політики обумовлює актуальність та об'єктивну необхідність дослідження факторів, закономірностей і напрямків соціально-економічного розвитку регіонів, оцінювання наявного відтворювального потенціалу, розробки конкретних напрямків і орієнтирів, що враховують специфічні регіональні особливості та розширення територій, пріоритети та «точки зростання», з обґрунтуванням перспективних організаційно-економічних структур регіонального господарства [2].

Узагальнення економічної літератури свідчить про те, що сучасна теорія характеризує зміст відтворювального розвитку з різних позицій, залежно від тих чи інших найбільш важливих явищ і процесів [2]:

- як ключовий аспект виділяється цілісність і єдність відповідних результатів, факторів, пропорцій, форм і відносин, що розвиваються в динаміці;
- відтворення характеризується безперервно повторюваним процесом з урахуванням змінюваних фаз виробництва, обміну, розподілу і споживання в умовах циклічного розвитку економіки;
- найчастіше мова йде про відновлення використовуваних факторів (насамперед, основних і оборотних коштів) у відтворювальному процесі;
- виділяються види відтворення – звужене (регресивне, зменшуване), просте (відновлення в колишньому масштабі) і розширене, що припускає збільшення обсягів виробництва продукту і його споживання;
- джерелом здійснення простого відтворення є сформована в процесі виробничої діяльності амортизація, тоді як розширеного – фонд накопичення;
- мірилом розширеного відтворення є не тільки відтворення витрачених факторів виробництва, але й збільшення результативних характеристик функціонування економічних систем (валового внутрішнього і валового регіонального продукту тощо);
- базисним принципом розширеного відтворення є випереджальне зростання, по-перше, результатів, порівняно зі спожитими засобами виробництва, по-друге, засобів виробництва, порівняно з предметами споживання;
- у процесі відтворювального розвитку економічне зростання проявляється не тільки в збільшенні узагальнюючих характеристик функціонування економічних систем, але також в якісних і структурних трансформаціях;
- в системі факторів розширеного відтворення особливо виділяється підвищення продуктивності живої праці, а з позицій використання минулої праці вказується на наявність фондомісткості, фондонеїтрального або фондозберігаючого етапів економічного розвитку;
- у результаті, критерієм відтворювального розвитку є зростання продуктивності суспільної праці, чим обумовлюється необхідність розробки та реалізації методики її оцінювання, насамперед, з урахуванням наявності та використання економічно активного населення, основних і оборотних коштів, інвестицій в основний капітал [4, с. 35].

У сучасних умовах процес відтворювального розвитку модифікується з урахуванням того факту, що на зміну процесу колонізації, здійснюваному в XVIII – XIX століттях, у XX столітті прийшла епоха взаємопроникнення національних економік і опосередкованого розмежування державних кордонів, пересування величезних масивів ресурсів – як традиційних (перш все, капіталу і трудових), так і відносно нових – інформаційних (у вигляді прогресивних технологій і розширення відповідного простору) та інноваційних (інтелектуального потенціалу, власності та технологій).

З цих позицій, в сучасній економіці спостерігається, по-перше, низьке забезпечення економіки інноваційними розробками і, по-друге, багато в чому у зв'язку з цим накопичення відтворювальних проблем різного ступеня складності, які в поточній економічній ситуації, та й з точки зору перспектив, створюють значні труднощі для стабільного та сталого розвитку [1].

При цьому, вони торкаються не тільки якогось одного елемента системи, наприклад, виробництва або фінансової системи, а як би поступово «підточують» всю систему відтворення, яка до того ж має властивості внутрішнього взаємозв'язку її складових та інерційності.

Важливою серед розглянутих проблем є проблема пропорційності, тобто забезпечення відповідності між виробництвом і потребами, між обсягом і структурою виробництва (як у натуральній формі, так і за вартістю), з одного боку, і витратами та доходами в суспільстві, з другого. Багато інших проблемних питань відтворювального характеру являють собою різні модифікації розглянутого аспекту і в сукупності призводять до тяжких негативних наслідків: гіпертрофованої структури господарства, морального та фізичного зносу його технічної бази (що підсилює ризик техногенних катастроф), інфляційних процесів, скорочення платоспроможного попиту, зростання безробіття та соціальної напруженості в суспільстві, ослаблення економічної безпеки країни тощо.

Враховуючи багатоплановість, складність і взаємозалежність як складових відтворювальної системи, так і її проблем стає зрозумілим, що шляхи їх вирішення повинні визначатися індикативним, напрямним підходом через посилення ключової ланки системи, яка пов'язує воедино всі її елементи. Такою ланкою є інноваційно-інвестиційний механізм. Його особливість полягає в тому, що він не обслуговує лише виробництво або сферу фінансового капіталу, а опосередковує все відтворення, що йому належить, і забезпечує його рух.

Нині інноваційно-інвестиційний механізм розглядається переважно як система трансформації ресурсів, а не їх відтворення. Відсутнє належне розуміння того, що саме він багато в чому формує майбутні потреби, пропорції та тенденції економічного розвитку. Якщо говорити про національне багатство як найважливіший параметр добробуту країни, яке є одночасно результатом і передумовою подальшого економічного зростання, то інновації та інвестиції як частина національного багатства більшою мірою несуть на собі функції передумови, а відповідний механізм реалізує їх [1].

Однак це відбувається лише в тому випадку, якщо виконуються вимоги до організації інноваційно-інвестиційного механізму та умови, необхідні для функціонування всієї відтворювальної системи: розвиток і посилення інноваційної спрямованості, безперервність інвестиційного процесу, дотримання оптимальності обсягів і структури капітальних вкладень, їх доцільність та обґрунтованість.

На наш погляд, саме з таких позицій необхідно конструювати інноваційно-інвестиційний механізм, що організує і регулює виробництво, здатний забезпечити адекватну трансформацію макроекономічних пропорцій з безперервністю відтворювального процесу, вивести економічну систему на траєкторію сталого розвитку.

Об'єктивним фактором трансформації економічних систем у конкурентоспроможну форму є кардинальна зміна технологічного укладу. Тільки впровадження нових розробок і передових технологій, розвиток і збільшення науково-технічного потенціалу виробничої бази економіки дозволяють здійснити перехід на більш високий ступінь суспільного розвитку, в чому й полягають головні переваги процесу інтенсивного зростання.

Для уникнення можливих негативних наслідків, дисонансних тенденцій у розвитку економіки України та її економічних систем необхідний перехід до нової техніко-економічної парадигми, в якій ключова роль належить інноваційно-інвестиційній системі як імперативному структурному елементу відтворення. Саме ця система здійснює свій рух разом з відтворенням і в його рамках формує якісно нову пропорційність у рамках сталого розвитку та економічної рівноваги [1].

У підсумку, ефективно функціонуючий інноваційно-інвестиційний механізм здатний не тільки «порушувати» процеси виробництва та забезпечувати паритет в макроекономічних пропорціях, але, крім того, здійснюючи свій рух разом з відтворенням, формувати позитивну динаміку стійкого розвитку національних та регіональних економічних систем.

Інноваційний розвиток України та її регіонів є пріоритетним напрямком формування сучасної економіки, орієнтованої на високотехнологічне виробництво конкурентоспроможних товарів і послуг. Перехід регіональних економічних систем на відтворювальний шлях розвитку вимагає використання накопичених результатів науково-технічного прогресу, припускаючи розробку інноваційних стратегій з відповідними пріоритетами і цілями, алгоритмом і моніторингом їх реалізації в рамках індикативного підходу.

Індикативне управління економічними системами здійснюється на основі функціональної сукупності направляючого аналізу та оцінювання, прогнозування і планування, організації та регулювання, моніторингу і мотивації, але з основними індикаторами відтворювального розвитку (розмірами, структурою та координацією, ресурсами і витратами, результатами і ефективністю) з урахуванням інструментарію нормування, контрактації, бюджетування, інжинірингу та інвестиційного проектування з метою підвищення ефективності, стійкості і надійності функціонування господарюючих суб'єктів [6, с. 224].

Індикаторами, тобто, основними показниками формування, функціонування та розвитку будь-якої економічної системи, є якісні характеристики на макро-, мезо-, міні- і мікрорівнях, що конкретизуються специфічними сукупностями показників. Їх архітектоніка визначається особливостями різних систем з урахуванням цілей розвитку і взаємозв'язків між ними.

Традиційно індикатори соціально-економічного стану і розвитку регіональної економіки відображають основні показники територіального рівня: демографічна ситуація і ринок праці, рівень і якість життя населення, національне багатство та матеріально-технічна база, організаційна та галузева структура економіки (що включає виробництво товарів та надання послуг), інвестиції та інновації, ціни і тарифи, фінанси і зовнішньоекономічна діяльність.

У свою чергу, кожен з індикаторів характеризується системою конкретних показників. При цьому, індикатори та показники соціально-економічного стану відображають статистику цього явища, в розрізі окремих регіонів за той чи інший рік, тоді як розвиток регіональних економічних систем ілюструється динамічними змінами конкретного набору характеристик, багато в чому специфічних для того чи іншого регіону.

По-перше, слід зазначити рекомендаційний характер розроблених програм, проектів або планів у рамках застосування програмно-цільового підходу.

По-друге, обов'язковою умовою індикативного управління є виявлення та обґрунтування основних показників, інакше кажучи, укрупнених, значущих якісних характеристик, що вказують на умови розвитку, можливі трансформації і залежності.

По-третє, індикативний підхід орієнтує економічні системи на вирішення тих чи інших завдань, досягнення тих чи інших параметрів розвитку.

По-четверте, індикативне планування здійснюється найчастіше за пріоритетними напрямками розвитку або виявленим «точок зростання» (підприємств, галузей, регіонів, країни).

По-п'яте, при розробці та реалізації макро- і мезоіндикативних програм і проектів необхідне обґрунтування і застосування системи заходів державного регулювання, підтримки та стимулювання [11, с. 13].

Індикативне управління базується на виборі цілей, виявленні та обґрунтуванні індикаторів розвитку, тобто їх аналізі за допомогою системи різноманітних методів і прийомів. Інакше кажучи, індикативному плануванню передуює індикативний аналіз як обов'язковий елемент системи індикативного управління. На цьому етапі здійснюється оцінювання виявленої системи індикаторів і адекватних частинних показників, обґрунтування лімітують фактори і «точки зростання».

На основі індикативного аналізу проводиться розробка і формування сукупності необхідних соціально-економічних нормативів. Все це дозволяє використовувати інструментарій індикативного управління в сукупності нормування (формування системи обов'язкових та рекомендаційних норм і нормативів для економічних суб'єктів), контрактації (координації інтересів і дій господарюючих суб'єктів і держави на основі мікропланів і держзамовлень), бюджетування (як впливу держбюджету на темпи і пропорції відтворювального розвитку при зміні розмірів і частки держвидатків у ВВП, так і бюджетного бізнес-планування в господарюючих суб'єктах), економічного інжинірингу (проекування економічних інститутів і систем), інвестиційного проектування (розробки планів і програм, висновок проектів, з контролем за використанням ресурсів).

Висновки. У процесі реалізації розробленого плану і відповідної програми дій необхідно, за етапами впровадження, безперервно зіставляти поставлені цілі й очікувані параметри з фактичними результатами, що здійснюється на основі ковзного індикативного моніторингу в системі спостереження, обліку та контролю.

Конкретними характеристиками функціонування регіональної економіки, відповідно до наявної інформації, є різноманітні показники (починаючи від чисельності населення і закінчуючи оцінками ефективності) функціонування як регіонів, так і їх структурних елементів у вигляді соціально-економічних підсистем: доквілля, виробничої (у тому числі, виробництва товарів і послуг), інноваційної та інвестиційної, фінансово-бюджетної, інституційної, управлінської та соціальної. Саме індикативному аналізу системи управління приділяється особлива увага в ході подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Бабков А. Г. Инновационный механизм индикативного управления в территориальных экономических системах / А. Г. Бабков, Л. И. Муратова., С. А. Понамаренко // Современные научные исследования. – 2008. – № 3.
2. Бабков Г. А. Инновационная парадигма устойчивого развития региональной экономики / Г. А. Бабков, С. А. Понамаренко, Д. А. Сулов // Современные научные исследования. – 2008. – № 3.
3. Бідняк М. Н. Методологія індикативного методу управління / М. Н. Бідняк // Економіка і менеджмент культури. – 2013. – № 1. – С. 28–32.
4. Козловський С. В. Методичні основи розробки системи індикативного планування в регіоні / С. В. Козловський // Регіональна економіка. – 2010. – № 1. – С. 32–38.
5. Лавлинский С. М. Модели индикативного планирования социально-экономического развития ресурсного региона / С. М. Лавлинский ; Югорский науч.-исслед. ин-т информ. технологий. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, 2008. – 247 с.
6. Мордовцев О. С. Методологія територіального індикативного планування / О. С. Мордовцев // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – Дніпропетровськ : Роял Принт, 2013. – № 1 (6). – С. 223–226.
7. Индикативное планирование : теория и пути совершенствования : монография / [А. Н. Петров, Л. Г. Демидова, С. М. Климов и др.]. – С.Пб. : Знание, 2000. – 96 с.
8. Погребняк М. Індикативне планування як основа удосконалення системи державного регулювання економіки України / М. Погребняк // Ринкова трансформація економіки України : проблеми регулювання : кол. монографія / [за ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченка]. – К. : НДЕІ, 2005. – С. 141–145.
9. Методика формирования и анализа комплексных программ социально-экономического развития муниципальных образований / В. И. Псарёв, Т. В. Псарёва, Н. В. Сушенцева, И. А. Гончаров ; под общ. ред. В. И. Псарёва, Н. В. Сушенцевой. – Новосибирск, 2010. – 511 с.
10. Сильвестров С. Экономическая политика развития и индикативное планирование / С. Сильвестров // Общество и экономика. – 2007. – № 11/12. – С. 119–137.
11. Федоренко І. А. Формування індикативного плану соціально-економічного розвитку / І. А. Федоренко, О. С. Мордовцев // Економіка та держава. – К., 2013. – № 12. – С. 10–14.

References

1. Babkov, A. G., Muratova, L. I., Ponamarenko, S. A. (2008) Innovatsionnyiy mehanizm indikativnogo upravleniya v territorialnyih ekonomicheskikh sistemah. *Sovremennyye nauchnyie issledovaniya*, (3).
2. Babkov, G. A., Ponamarenko, S. A., Suslov, D. A. (2008) Innovatsionnaya paradigma ustoychivogo razvitiya regionalnoy ekonomiki. *Sovremennyye nauchnyie issledovaniya*, (3).
3. BIdnyak, M. N. (2013) Metodologiya indykatyvnoyu metodu upravlinnya. *Ekonomika i menedzhment kultury*, (1), s. 28–32.
4. Kozlovskiy, S. V. (2010) Metodichni osnovy rozrobky systemy indykatyvnoyu planuvannya v regioni. *Regionalna ekonomika*, (1), s. 32–38.
5. Lavlinskiy, S. M. (2008) Modeli indikativnogo planirovaniya sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya resursnogo regiona. Novosibirsk: Izd-vo SO RAN, 247 s.
6. Mordovtsev, O. S. (2013) Metodologiya terytorialnogo indykatyvnoyu planuvannya. Byuletен Mizhнародного Nobelivskogo ekonomichnogo forumu. Dnipropetrovsk: Royal Print, 1 (6), s. 223–226.
7. Petrov, A. N., Demidova, L. G., Klimov, S. M. i dr. (2000) Indikativnoe planirovanie: teoriya i puti sovershenstvovaniya. S.Pb.: Znanie, 96 s.
8. Pogrebnyak, M. (2005) Indykatyvne planuvannya yak osnova udoskonalennya systemy derzhavnogo reguluyuvannya ekonomiky Ukrayiny. Rynkova transformatsiya ekonomiky Ukrayiny: problemy reguluyuvannya. Za red. V. F. Besedina, A. S. Muzychenka. Kyiv: NDEI, s. 141–145.
9. Psarev, V. I., Psaryova, T. V., Sushentseva, N. V., Goncharov, I. A. (2010) Metodika formirovaniya i analiza kompleksnyih programm sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya munitsipalnyih obrazovaniy, pod obsch. red. V. I. Psaryova, N. V. Sushentsevoy. Novosibirsk, 511 s.
10. Silvestrov, S. (2007) Ekonomicheskaya politika razvitiya i indikativnoe planirovanie. *Obschestvo i ekonomika*, 11/12, s. 119–137.
11. Fedorenko, I. A., Mordovtsev, O. S. (2013) Formuvannya indykatyvnoyu planu sotsialno-ekonomichnogo rozvytku. *Ekonomika ta derzhava* (Kyiv), (12), s. 10–14.

V. M. Milenkiy, S. V. Lishko, O. P. Shulezhko

**THE METHODOLOGY OF INDICATIVE ANALYSIS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
AND IMPLEMENTATION OF REGIONAL CAPACITY**

The article considers indicative management by economic systems based on the analysis of forecasting and planning, organization, regulation and monitoring. In the framework of indicative management system the strategy of economic system which influences on effective use of the potential of the region on the basis of organizational-economic mechanism of territorial economies functioning is gradually implemented. The development and implementation of indicative diagnostics of socio-economic development of regions make it possible to distinguish the system of orienting indicators (resources, results and efficiency) and a corresponding set of indicators characterizing the functioning of innovation system and the use of innovative economic opportunities. Studies of indicative characteristics can be used for effective use of innovative and economic potential, integrated estimation of possibilities and results for the purpose of socio-economic development of regions.

Keywords: *indicator, potential, subsystem, indicative management, regional economy, socio-economic development.*